

Галина ПАВЛЕНКО

ЖИВИЙ ТЕАТР

(Огляд фестивалю театрів ляльок “Прем’єри сезону”. 2021–2023 рр.)

Театр у всі часи був для культурних народів великою цінністю, яка мала незвичайне моральне, культурне і громадське значення як школа, що безпосередньо давала масам все те, що придбали життя, наука і знання.

Степан Чарнецький [1]

1

Навесні 2024 року відбувся черговий Всеукраїнський щорічний віртуальний огляд-конкурс театрів ляльок “Прем’єри сезону” від Громадської організації “Український національний центр Міжнародної спілки діячів театру ляльок «УНІМА-УКРАЇНА»”.

Цьогорічна подія суттєво відрізнялася від попередніх: уперше членам журі довелося переглянути прем’єри не одного, а двох сезонів, надолужуючи пропущений з відомих причин сезон 2021–2022 рр. Те, що в обох сезонах були підготовані вистави дуже високого мистецького рівня, довело, що театр відчуває себе потрібним, що він живий.

Згідно з Положенням, вистави показували у трьох категоріях: для глядачів дошкільного віку; молодшого шкільного та підлітків і дорослих. Переможці в номінаціях нагороджені дипломом і пам’ятним знаком (оберегом) авторської роботи Василя Виходцевського. Цьогорічні нагороди виготовлені Ігорем Підручним,

художником Івано-Франківського академічного обласного театру ляльок імені Марійки Підгірянки.

Вистави – учасниці огляду:

“Прем’єри сезону” 2021–2022:

Вистави для глядачів молодшого шкільного віку (до 10 років)

Івано-Франківський академічний обласний театр ляльок ім. Марійки Підгірянки: “Як рятували країну Мережину”

КЗ “Запорізький академічний обласний театр ляльок”: “Курочка Ряба in steampunk-show”

КЗ “Закарпатський академічний обласний театр ляльок”: “Хуха, Дюдя і Потороча”

Рівненський академічний обласний театр ляльок: “Ріпка”

Київський муніципальний академічний театр ляльок на лівому березі Дніпра: “Захмарна леді”

Львівський академічний театр естрадних мініатюр “І люди, і ляльки”: “Сніжинка для Вовчика”

Вистави для глядачів-підлітків та дорослих
Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки: “Мавглі”

Волинський академічний обласний театр ляльок: “Маленький принц”

Львівський академічний обласний театр ляльок: “Засвітне танго”

◀ *Сцена з вистави “Засвітне танго” В. Тужиної. Режисерки – Уляна Мороз, Яна Титаренко, художнє оформлення – Інесса Кульчицька. Львівський академічний обласний театр ляльок. Світлина – Євген Суліма.*

КЗ “Одеський академічний обласний театр ляльок”: “Кадіш. Пам’яти жертв Голокосту”

“Прем’єри сезону” 2022–2023:

Вистави для глядачів дошкільного віку (до 6 років)

Вінницький академічний обласний театр ляльок: “Бабусяна пригода”

Івано-Франківський академічний обласний театр ляльок ім. Марійки Підгірянки: “Чарівна торбинка казок”

Житомирський академічний обласний театр ляльок: “Хто труждається, тому доля посміхається”

Чернігівський обласний театр ляльок ім. Олександра Довженка: “Вовк і семеро козенят”

Волинський академічний обласний театр ляльок: “Ріпка, або Казка на городі”

Вистави для молодшого шкільного віку (до 10 років)

КЗ “Запорізький академічний обласний театр ляльок”: “Івасик-Телесик”

Львівський академічний обласний театр ляльок: “Про Лицаря Прищака та Принцесу Гарнюню”

КЗ “Закарпатський академічний обласний театр ляльок”: “Таємниця маленької сови”

КЗ “Рівненський академічний обласний театр ляльок” РОР: “Івасик-Телесик”

Львівський академічний театр естрадних міні-яктюр “І люди, і ляльки”: “Сірий та Руда”

Миколаївський академічний обласний театр ляльок: “Гуси-лебеді”

Київський муніципальний академічний театр ляльок на лівому березі Дніпра: “Каракулі Каракуля”

Хмельницький академічний обласний театр ляльок: “Маленький принц”

Вистави для підлітків і дорослого глядача

Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки: “Вар-Сава”

Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, кафедра мистецтва театру ляльок: “Коло Почуттів”

Харківський державний академічний театр ляльок ім. В. А. Афанасьєва: “Жираф Монс”

КЗ “Одеський обласний академічний театр ляльок”: “Сон літньої ночі”

Сцена з вистави “Таємниця маленької сови” Н. Малишки та Н. Орешикової. Режисерка – Наталія Орешикова, художниця – Паола Полуденна. КЗ “Закарпатський академічний обласний театр ляльок”. Світлина з архіву театру.

2

В експозиції Музею театрального, музичного і кіномистецтва України одним із визначальних був розділ, присвячений ролі і місцю театру в роки німецько-радянської війни, складової частини Другої світової. Не один працівник театру став тоді (як це відбувається й нині) героїчним захисником рідної землі. Сам театр продовжував жити. Він був потрібним. Як і театри нинішні. Їхнє життя активне і викликає значний громадський інтерес.

Нині театри мають долати всілякі складнощі і знаходити нові можливості. Коли не можна працювати у власному приміщенні – шукають інші. У Харкові з’явилась театральна афіша, яка запрошує на спектаклі театру ляльок у підземці. Харківський державний академічний театр ляльок імені Віктора Афанасьєва здійснює представництво в різних країнах, де вражає і захоплює своїм мистецтвом та отримує беззаперечне визнання. Журі Всеукраїнського огляду-конкурсу театрів ляльок “Прем’єри сезону” відзначило харків’ян спеціальною нагородою.

Вистави, що їх самі театри визнали найкращими в сезоні, завжди переглядає журі конкурсу в режимі онлайн. Але цього разу додалося новаторське рішення. Було вирішено на останньому етапі, коли вже визначено кращих із кращих, розширити коло глядачів, надати всім охочим можливість побачити вистави у відкритому доступі, що й здійснено зав-

Сцена з вистави “Ріпка” С. Брижаня. Режисерка – Олена Ткачук, художниця – Інесса Кульчицька. Рівненський академічний обласний театр ляльок.

дяки трансляції відеозапису на офіційному каналі ГО “УНІМА-УКРАЇНА”. А далі глядачів запросили обмінятися думками у форматі відеоконференції.

Саме завдяки розмові після перегляду вистави Закарпатського академічного обласного театру ляльок ми дізналися, як не просто народжувалася їхня прем’єра. Але процес був цікавим і плідним, в результаті “Таємниця маленької сови” Н. Малишки та Н. Орешникової була визнана переможцем у кількох номінаціях.

Як виявилось, ініціаторами створення були місцеві екологи. Вони поставили перед колективом конкретне завдання – нова вистава має бути з совою-сипухою. І театр, який вважав знайомство дітей з природним оточенням краю вкрай важливим, почав роботу над новим твором. Так з’явилися герої вистави – бабуся Поланя, їжачки – охоронці городу, кіт, олень і, звичайно, сова, що героїчно прогнала з хати пацюків. Актори жваво розіграли всю історію.

Під час обговорення прем’єри, на якій були присутні члени журі, творча молодь та митці з інших театрів, звучали і дуже схвальні відгуки, і запитання, і зауваження та побажання, що стосувалися драматургічного тла. Це було цікаво і корисно для всіх. Отже, справа ще нова, але безумовно перспективна.

Подарунком для запрошених на церемонію нагородження (відбулась у приміщенні Київського муніципального академічного театру ляльок на Лівому березі Дніпра) став перегляд постанови “Ріпка” Рівненського академічного обласного театру ляльок.

Які ж думки, почуття і висновки викликало побачене, що найбільше вразило і схвилювало?

Упродовж років театри та критики справедливо скаржилися [небезпідставно] на дефіцит сучасних творів вітчизняних авторів. І ось огляд започаткував ще одну нагороду – у номінації “нова драматургія на сцені театру ляльок”. І театри відкрили для глядача такі твори.

Львівський академічний обласний театр ляльок поставив “Засвітне танго” В. Тужиної (за романом Ю. Винничука). Власне, це є сценарій, втілений у масштабне, епічне дійство, містке, метафоричне в усіх своїх складових (режисерки У. Мороз та Я. Титаренко, художниця І. Кульчицька). Дуже непросте як для акторів з його метаморфозами і постійним пси-

хофізичним напруженням, так і для глядачів через надзвичайний динамізм змін. “Цементує” всю цю готичну будівлю скромна, чарівна скрипка. Її мелодія на мить зупиняє дію, заспокоює, дає можливість зосередитись.

Івано-Франківський академічний обласний театр ляльок ім. Марійки Підгірянки звернувся до твору Лани Ра “Як рятували країну Мережину”. У п’єсі кольоровий світ протистоїть усьому сірому. У виставі не все вдалося, бо превалує саме сірий. Найбільше запам’ятався мерзений павук – такий механістичний монстр з відповідним музично-шумовим супроводом. А кольорові герої-нитки програли – не вистачило цікавої фактури, образного рішення та й просто яскравої фарби для цих незвичних персонажів. Але за сміливість першовідкривачів – щира дяка.

Вистава ж “Сніжинка для вовчика” Н. Крат Львівського муніципального академічного театру естрадних мініатюр “І люди, і ляльки” (режисери Н. Крат, О. Кравчук, художниця Е. Босович) збагатила драматургію своїм підходом, змогла виправдати ті ходи, які при першому знайомстві з драматичним твором не завжди видавалися доречними. І суто лялькова дія вийшла поетичною, образною, зворушливою.

Звичайно, у зв’язку з воєнною агресією було переглянуто репертуар. Непростий процес, але законний. Театр звернувся до творів, в яких знайшов відповіді на проблеми часу. І насамперед до вже знайомої класики. Але під новим кутом зору.

“Маленький принц” А. де Сент-Екзюпері – французького автора, який загинув під час Другої світо-

вої війни. Прем'єри за цим твором вважають кращими в сезоні два театри ляльок – Хмельницький і Волинський.

Вистава Волинського академічного обласного театру ляльок розрахована на глядачів-підлітків і дорослих. А в Хмельницькому академічному обласному театрі ляльок “Дивень” спектакль хоч і рекомендований для молодшого шкільного віку, але ляльковий герой з голосом та інтонаціями підлітка видається дорослішим і прозаїчнішим за звичних для нас тендітних принців. Однак, в обох випадках це все ж звернення до підлітків. Тих, хто має усвідомити своє місце в цій новій, часто трагічній дійсності. Для яких поняття дружби і кохання набувають надзвичайної ваги. Особливо в той час, коли доколишній світ перестає бути комфортним і безпечним для всіх без винятку.

Без сумніву, багатьох вразила і підкорила вистава Київського муніципального академічного театру ляльок на лівому березі Дніпра. Це власна версія театру на тему твору Памели Треверс “Мері Поппінс”. Осібне бачення викликало й появу нової назви – “Захмарна леді”, що вказує на певну автономність при збереженні знайомих героїв. Це вже друге звернення режисера Р. Неупокоева до цього твору після роботи зі студентами КНУТКіТ ім. Карпенка-Карого. І теж цілковито молодіжне. Вистава дуже стильна, цілісна, енергійна, сказати б, електрично заряджена. Як визначив сам режисер – це нуар з вкрапленнями джазу. Ляльки тут невеличкі, пласкі. Молоді актори легко оперують ними. Насправді, як на мене, це наче гра, спомин про себе маленького і уявлення про себе як про майбутнього батька чи матір. Такий урок... На обговоренні “Захмарної леді” для багатьох виявилось несподіванкою, що Р. Неупокоев, її постановник і автор української версії твору, є ще й автором текстів пісень до цього мюзиклу, які запам'ятовуються з першого моменту. З цього приводу було висловлено багато захоплених вражень.

Нині на перший план вийшло те, що раніше б не так зачепило. Так, тему материнської любови знаходимо у виставі Тернопільського академічного обласного театру актора і ляльки “Мавглі” Ніко Лапунова за Редьярдом Кіплінгом. (Режисер Н. Лапунов, художники В. Якубовський, О. Федун.) Це горе матері, що втратила дитя. З цього починається вистава. Потім мати ще не раз шукатиме сина серед руїн. І врешті знайде при завершенні вистави. Не таким, як втратила. Сильним, змужнілим. Мрія кожної матері, чий син, відірваний від дому, став воїном.

Як Мавглі мужнів – ще одна тема вистави. В нього багато ворогів. Але й багато друзів, спільників.

Сцена з вистави “Захмарна леді” за П. Треверс. Автор та режисер – Руслан Неупокоев, художник – Микола Данько. Київський муніципальний академічний театр ляльок на лівому березі Дніпра.

Він не один. І все ж треба віддати йому належне, він відчайдух, сміливець. Кидається у бій навіть з переважачим ворогом. І це не прояв нерозсудливості, а виклик часу.

Дія відбувається не в джунглях, як звичніше для наших театрів ляльок, а серед руїн старовинного храму. Можна привітати таке рішення. Бо справа не лише в самому Мавглі. Люди занедбали те, що було святинєю. Та каміння храму, з якого вигадливо вибудовуються нові мізансцени, нагадує про це, не дає забути. До того ж згадуються наші руїни, те, що маємо відродити до життя.

Вистава інклюзивна. За короткий час актори оволоділи азбукою для глухонімих. І коли вони – чи ляльки в образах героїв-звірів – розмовляють, то все і голосом, і мовою жестів. Це був складний іспит, який вони склали на відмінно.

Звичайно, театри не могли не звернутися до нашого золотого фонду – казок. І вплітали в них елементи міфу, фольклору, з якими так тісно були пов'язані казки в момент народження. Але ми і зараз в них шукаємо нових змістів, суголосности із сучасністю.

Три вистави в одному сезоні з героєм Івасиком-Телесиком. Його пригоди в різних інтерпретаціях і варіантах мали засвідчити вміння маленького

Сцени з вистави “Сірий та Руда” С. Новицької. Режисер, композитор та автор пісень – Марцін Мажец, художниця – Ельвіра Босович. Львівський академічний театр естрадних мініатюр “І люди, і ляльки”.

героя вийти з будь-яких випробувань переможцем, подолати темні сили і повернутися неушкодженим.

Вистава Рівненського академічного обласного театру ляльок видається найбільше проробленою в цьому плані. Її зачин задає медитативний ритм, створений завдяки особливій урочистості мови, білим строям, музичним акцентам, знаковим конструкціям – хоругвам. Це заявка на монументальне оповідання про початок усього. Правда, потім казка бере своє. І при зверненні і надалі до мітологічних символів все ж інтонація стає простішою, майже побутовою.

Зі слів режисерки-постановниці Олени Ткачук, роботу над виставою “Івасик-Телесик” розпочали під час повномасштабної війни: “Тому багато акцентів у цій виставі були дещо зміщені. Ми із художником дійшли думки, що основною ідеєю у цій виставі буде не ініціація головного героя Івасика. Це буде розмова про материнство – роль і вплив матері на свідомість дитини. Наша вистава – про українську матір, материнську любов, яка може врятувати навіть у найстрашнішій ситуації, бо мамина молитва – найважливіша” [2].

І казка про Ріпку виявилася близькою нашому часові. Загубивши своє первинне значення, де кожен елемент і кожен герой мають своє тлумачення, часом не відповідне нашим сучасним уявленням, вона стала оповіддю про необхідність єднання. І про важливість вчинків кожного, навіть крихітної мишки, для ре-

зультативної дії. Мене рівненська “Ріпка” С. Брижання (режисерка О. Ткачук, художниця І. Кульчицька) справді вразила. Вона багатоголоса, багаторівнева, пізнавальна і патріотична.

Не намагайтесь уявити вистави наших театрів ляльок без музики. Без пісні, гри на музичних інструментах, музичного супроводу епізодів. Музика стала важливим компонентом вистав. Та в “Ріпці” набула вона особливого значення. Це не просто інструменти й мелодії, а невід’ємність від розвою дії, самостійна роль у змістотворенні. С. Лозовський, виконавець ролі батька Степана, став ще й автором музичного оформлення та хореографії вистави. І створив він їх у тісній взаємодії з іншими акторами, виконавцями ролей дідуся Богдана (Олександр Шило) й онука Тараса (Юрій Татарин). Тож для акторів музичний контекст вистави дуже близький, це відчутно. Цікаво й те, що українські народні інструменти, на яких грають актори, в процесі дії перетворюються на ляльки. Тобто музика поєднується із зоровим образом, а українськість примножується через таке перетворення.

Людський план у виставі ретельно продуманий. Це сім’я, три покоління, троє дуже яскравих персонажів. А ще це тема трьох характерів – від розважливого, але жвавого та міцного Дідуся, далі зосередженого і філософськи стриманого Батька і, врешті, до бешкетного, непосидючого, допитливого Онука. Всі вони наші рідні, впізнавані.

У ровенчан немає замкнутости навколо станка, задіяна вся сцена, і багато світла. Цей простір, це повітря, ця музика, цей зіграний акторський ансамбль є високим досягненням вистави.

Вистава Львівського муніципального академічного театру естрадних мініатюр “І люди, і ляльки”

“Сірий та Руда” С. Новицької (режисер М. Мажец) живе духом ярмарку, балагану. Такого задержуватого, з живою музикою. Ніякої аури казки, її антуражу. Двом лялькам-героям, Лисиці і Вовкові, відводиться невеликий майданчик, а над ними розвішані речі для продажу. Виконавиці ролей (Т. Шелельо та А. Новікова) глядача трохи провокують, з нього підсміюються і з себе. Перед глядачем – такий відкритий театр.

Тут усі залишаються при своєму. При кожній новій спробі хитра лисиця обіграє вовка, який раз за разом зостається в дурнях. Така історія без ілюзій. Не набуде вовк розуму. Що ж, не дуже оптимістичний висновок. Та, може, в сонячний день, коли трапиться краший виторг, вам зіграють інший кінець історії. Чи, може, не варто бажати тому дурному вовкові кращого фіналу? Ось такі роздуми викликала ця історія.

Належить відзначити ще ті вистави, які не пропонують експеримент чи нову драматургію, але в них є власне бачення добре знаного сюжету і ще на додаток – вишуканість. Почну з Чернігівського обласного театру ляльок ім. Олександра Довженка. “Вовк і семеро козенят” – автор і режисер В. Гольцов, художниця Ж. Григор’єва. Це їхня перша прем’єра у воєнний час. Театральна витівка за мотивами української казки.

На перший погляд, сюжет простий, знайомий малечку. Зал заповнений дуже уважними маленькими дітьми. Їм цікаво. Вистава чітко вибудована. І не така вже й проста виявляється врешті, бо йдеться про Слово. Що, на жаль, буває нав’язливим у деяких лялькових виставах.

А тут є розуміння цінності слова! Воно лише у Ведучого. І то дозовано. Героям – Майстрам дана інша мова, стародавня. Пищик, яким користувалися народні лялькарі в давнину. Для них головна цінність – справа. Все зробили своїми руками. І оживили. Одухотворили.

У виставі козенята зовсім маленькі, а найменшеньке – крихітне. Тому і перше їхнє осмислене слово звучить лише наприкінці вистави: Мама! І це так зрозуміло. Сама Коза лише тоді в усій повноті усвідомить, що вона Мама.

І є Вовк – лялька у світі, схожа на рядженого в часі зимових свят. У цього персонажа нічого свого немає. Він може лише передражнювати Козу, співати її пісню, та й то дурнуватим голосом. Отака система вибудована навколо Слова. А є ще столярня – стіна з інструментами для роботи з деревом, стіл – це світ натурального, природного, зробленого з дерева.

Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки запропонував виставу “Вар-Сава”. Автор п’єси та режисер-постановник Д. Татаринів, художник-постановник В. Якубовський. Мені дорога ця вистава. З її таким дещо несподівано ліричним,

Сцена з вистави “Вовк і семеро козенят”. Автор і режисер – Віталій Гольцов, художниця – Жанна Григор’єва. Чернігівський обласний театр ляльок ім. Олександра Довженка. Світлина з архіву театру.

меланхолійним, ностальгуючим героєм. Варсава, син Сави, Савич, Син спокою – таке тлумачення цього псевдоніма Григорія Сковороди. Вистава про цього великого філософа підкорює тим, що в ній відсутній патос. Є навіть деякий сум. Це щодо нашої пам’яті, неповноти знань. І є віра в те, що це можна виправити. Дерево в музеї Сковороди – саме там відбувається дія. Спочатку засохле, воно поступово оживає – відповідно до того, як глядачі знайомляться з творами Григорія Савича та з його непростим життєвим шляхом.

Одеський академічний обласний театр ляльок і В. Шекспір, “Сон літньої ночі” (переклад Ю. Лисяка). Режисер Є. Резніченко створив це свято і бурлеск. Одеса потерпає, але не здається. І одним із доказів стає вистава, де все відбувається як музичне шоу у просторі великої зали. Де висловлювання почуттів виливається у музичний номер на сцені. Це і урок, і розвага, весела гра і заклик до роздумів, і балансування на межі. Перед нами актори музично обдаровані. Чари через пластику та світло. Рояль як музика почуттів і як місце народження маленьких ляльок, які виринають із його черева. Актори виконують по кілька ролей – вони в обох світах цієї п’єси. Світі людей і природи – один світ – варто лише скинути маски.

Сцени з вистави “Вар-Сава”. Автор п’єси та режисер – Дмитро Татаринов, художник – Володимир Якубовський. Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки.

Звичайно, не можна ігнорувати той факт, що вистави створювалися в незвичайних умовах. Десь було дещо легше, десь дуже складно. Насамперед, дяка і шана людям, які у вкрай драматичних, а часом і трагічних, обставинах продовжують працювати без патосу.

Театр ляльок, розрахований на глядача будь-якого віку, з його вмінням бути зрозумілим і улюбленим для наймолодших і нести змісти, які збагачують найстарших, є неоціненно важливим. Це те, що притаманне лише йому.

З

Під час підведення підсумків огляду був проведений Всеукраїнський ляльковий благодійний аукціон. Тож додаю звернення керівництва ГО “УНІМА-УКРАЇНА”.

Друзі, колеги! Ми з вами просто неймовірні і маємо привід пишатися один одним! Вчора під час Всеукраїнського лялькового аукціону з нагоди Дня лялькаря ми зібрали 38 810 гривень для наших військових. Лоти були надані як окремими членами УНІМА, так і театрами ляльок зі всієї України. Усі гроші будуть передані нашому колезі – художньому керівникові львівського театру “І люди, і ляльки” Олексі Кравчуку, що з перших днів повномасштабного вторгнення боронив нашу Україну і мав дуже ляльковий позивний – Святий Миколай. А надалі Олексій, як справжній святий Миколай, принесе дари нашим захисникам, а саме використає усі зібрані гроші для потреб своїх побратимів з 80-ї окремої десантно-штурмової Галицької бригади. Наближаємо перемогу разом! Хай живе мистецтво театру ляльок! І слава ЗСУ!

Й останнє. Ведучий нашого благодійного аукціону Роман Молодій (окрема подяка йому за чудово проведений захід) виявився неабияким перфекціоністом: число зібраних грошей здалося йому недостатньо круглим, тож він докинув до рівної суми. Таким чином ми зібрали рівно 40000 гривень (сорок тисяч гривень)!!! І це пречудово!

1. Чарнецький С. *Театр // Історія української культури. Київ, 2002. Режим доступу: //litopys.org.ua/krypcult/krcult50.htm*

2. <https://suspilne.media/714816-tri-nominacii-i-specnagoroda-zuri-u-rivnenkomu-teatri-lalok-rozpovili-pro-nagorodi-na-premerah-sezonu/>